

KOOSTE EPÄPUHTAUSTASOISTA, JOIDEN YLITTYMINEN VOI VIITATA SISÄILMASTO-ONGELMIIN TOIMISTOTYYPPISILLÄ TYÖPAIKOILLA

SISÄILMA-ASIOITA TULEE AINA TARKASTELLA KOKONAISUUTENA, JOHON KUULUVAT: RAKENNUS- JA TALOTEKNIikka, SISÄILMASTO-OLOSUhteET, Käyttäjien Kokemukset ja Terveystila sekä Työpaikan Toimintatavat Rakennuksen Ylläpidossa ja Ongelmien Ratkaisussa. Mittaustulokset ovat näin ollen vain yksi osa-alue ongelmien tunnistamisessa.

Kemialliset yhdisteet		
Altiste (lähdejulkaisussa esitetty mittausta- ja analysointimenetelmä)	Viitearvo	Lähde
Ammoniakki (ennen vuotta 2003: impinger, laimea rikkihappo), LC+UV detektori; vuoden 2003 jälkeen: OSHA ID-188)	> 25 µg/ m³ ^(1,2)	Salonen et al. 2009. Airborne concentrations of volatile organic compounds, formaldehyde and ammonia in Finnish office buildings with suspected indoor air problems. J Occup Env Hyg, 6:200-9.
Formaldehydi (ISO 16000-3)	> 15 µg/ m³ ^(1,2) Huom! Formaldehydi voi aiheuttaa ärsytysoireita herkillä henkilöillä hyvin pienissä pitoisuuksissa.	Salonen et al. 2008. Common VOCs and formaldehyde in indoor air of Finnish office buildings. Indoor Air' 2008. 17-22.8.2008. Köpenhagen. Denmark - paper ID:17. Salonen ym. 2009. Haihtuvat orgaaniset yhdisteet ja formaldehydi toimistojen sisäilmassa. Sisäilmastoseminaari 2009. Sisäilmayhdistys ry, Teknillinen korkeakoulu, LVI-tekniikan laboratorio. SIY Raportti 27. s.125-130. Salonen et al. 2009. Volatile organic compounds and formaldehyde as explaining factor on reported complaints and symptoms in the office environment. J Occup Environ Hyg 2009;6(4):239-247. Salonen et al. 2009. Formaldehyde concentration and irritant potential in 23 Finnish office buildings. ICOH kongress. 22.3-27.3.2009. Cape Town-South Africa. Topic Sessions (T) 34-75. p.310.

¹⁾ 90% toimistoilman pitoisuuksista on alle ko. pitoisuustason. Kohonnut pitoisuus, viittaa sisäilman epätavanomaisiin lähteisiin.

²⁾ Rakennukset, joissa on koneellinen ilmanvaihto

Kemialliset yhdisteet		
Altiste (lähdejulkaisussa esitetty mittaus- ja analysointimenetelmä)	Viitearvo¹	Lähde
Haihtuvat orgaaniset yhdisteet (VOC) (ISO 16017-2, 16000-6)		
Ilmanäytteet TVOC	> 100 µg/m³	
Yksittäiset yhdisteet:²		
Alifaattiset hiilivedyt		
<i>Nonaani</i>	2 µg/m³	
<i>Heptaani</i>	3 µg/m³	
<i>2,2,4,6,6-Pentametyyliheptaani</i>	4 µg/m³	
<i>Oktaani</i>	1 µg/m³	
<i>Dekaani</i>	3 µg/m³	
<i>Undekaani</i>	3 µg/m³	
Aromaattiset hiilivedyt		
<i>Tolueeni</i>	4 µg/m³	
<i>Bentseeni</i>	1 µg/m³	
<i>Ksyleenit (m,o,p)</i>	6 µg/m³	
<i>Etyylibentseeni</i>	3 µg/m³	
<i>1,2,4-Trimetyyli-bentseeni</i>	2 µg/m³	
Aldehydit ja Ketonit		
<i>Bentsaldehydi</i>	2 µg/m³	
<i>Nonanaali</i>	5 µg/m³	
<i>Dekanaali</i>	3 µg/m³	
<i>Heksanaali</i>	6 µg/m³	
<i>Oktanaali</i>	2 µg/m³	
<i>Pentanaali</i>	3 µg/m³	
<i>Asetofenoni</i>	1 µg/m³	
<i>Heptanaali</i>	2 µg/m³	
		Valtanen ym. 2016 Työpaikkojen sisäilman VOC-viitearvot. Sisäilmastoseminaari 2016.

Kemialliset yhdisteet		
Altiste (lähdejulkaisussa esitetty mittaus- ja analysointimenetelmä)	Viitearvo¹	Lähde
Haihtuvat orgaaniset yhdisteet (VOC) (ISO 16017-2, 16000-6)		
Ilmanäytteet TVOC	> 100 µg/m³	
Yksittäiset yhdisteet:²		
Alkoholit		
<i>Butanoli</i>	4 µg/m³	
<i>2-Etyyli-1-heksanoli</i>	4 µg/m³	
<i>Bentsyylialkoholi</i>	6 µg/m³	
<i>2-Metyyli-1-propanoli</i>	3 µg/m³	
Esterit		
<i>Texanol</i>	6 µg/m³	
<i>TXIB</i>	6 µg/m³	
<i>n-Butyyliasettaatti</i>	4 µg/m³	
<i>2-(2-Butoksietoksi)-etyyliasettaatti</i>	5 µg/m³	
<i>Etyyliasettaatti</i>	7 µg/m³	
Fenolit		
<i>Fenoli</i>	3 µg/m³	
Glykolit ja glykolieetterit		
<i>1,2-Propanidioli</i>	12 µg/m³	
<i>2-(Etoksietoksi)etanoli</i>	15 µg/m³	
<i>2-Fenoksietanoli</i>	3 µg/m³	
<i>2-(2-Butoksietoksi) etanoli</i>	6 µg/m³	
<i>2-Butoksietanoli</i>	7 µg/m³	
<i>1-Metoksi-2-propanoli</i>	5 µg/m³	
		Valtanen ym. 2016 Työpaikkojen sisäilman VOC-viitearvot. Sisäilmastoseminaari 2016.

Kemialliset yhdisteet		
Altiste (lähdejulkaisussa esitetty mittaust- ja analysointimenetelmä)	Viitearvo¹	Lähde
<p>Haihtuvat orgaaniset yhdisteet (VOC) (ISO 16017-2, 16000-6)</p> <p>Ilmanäytteet TVOC</p> <p>Yksittäiset yhdisteet:²</p> <p>Orgaaniset hapot <i>Heksaanihappo</i> <i>Propanihappo</i></p> <p>Pii-yhdisteet <i>Dekametyylisyklo- pentasiloksaani</i></p> <p>Terpeenit <i>a-Pineeni</i> <i>Kareeni</i> <i>Limoneeni</i></p>	<p>> 100 µg/m³</p> <p>11 µg/m³ 8 µg/ m³</p> <p>10 µg/m³</p> <p>8 µg/m³ 6 µg/m³ 6 µg/m³</p>	<p>Valtanen ym. 2016 Työpaikkojen sisäilman VOC-viitearvot. Sisäilmastoseminaari 2016.</p>

¹ Viitearvoksi valittu aineiston P90-pitoisuus, mikä tarkoittaa sitä, että 90 %:ssa mittauskohteita yhdisteen pitoisuus on ilmoitetun pitoisuuden alapuolella. Aineisto sisältää toimisto-, koulu-, terveydenhoito- ja päiväkotikohteita.

² Kaikkien yksittäisten yhdisteiden pitoisuudet on määritetty käyttäen yhdisteen omaa vastetta. Viitearvo on annettu vain standardin ISO 16000-6 VOC määritelmään sisältyville yhdisteille. Eli yhdisteille joiden haihtuvuus on välillä heksaani (C₆) – heksadekaani (C₁₆) nämä yhdisteet mukaan lukien.

Kemialliset yhdisteet		
Altiste	Viitearvo	Lähde
Haihtuvat orgaaniset yhdisteet (VOC) Materiaalinäytteet, bulk-emissiot¹ PVC, jossa pehmittimenä DEHP TVOC 2-Etyyli-1-heksanoli	 200 µg/m³g 70 µg/m³g	Työterveyslaitoksen sisäinen aineisto.
PVC, jossa pehmittimenä DINCH, DINP tai DIDP TVOC 2-Etyyli-1-heksanoli C ₉ -alkoholit	 500 µg/m³g 50 µg/m³g 320 µg/m³g	
Tasoitteet ja betoni TVOC 2-Etyyli-1-heksanoli	 50 µg/m³g 40 µg/m³g	
Linoleum TVOC Propanihappo	 650 µg/m³g 100 µg/m³g	

¹Työterveyslaitos on asettanut osalle materiaaleista viitearvot palvelunäytteiden bulk-emissiotulosten perusteella. Näitä viitearvoja voidaan hyödyntää bulk-emissiomenetelmällä saatujen tulosten arvioinnissa. Tällä menetelmällä tehdyt näytteet eivät vastaa huoneilmasta kerättyjä näytteitä eivätkä materiaalien päästöluokitusta (M-luokat).

Kemialliset yhdisteet		
Altiste (lähdejulkaisussa esitetty mittaus- ja analysointimenetelmä)	Viitearvo	Lähde
<p>PAH-yhdisteet (polysykliset aromaattiset hiilivedyt)</p> <p>Ilmanäytteet</p>	<p>Suomessa sisäilman PAH-yhdisteiden kokonaispitoisuudelle ei ole olemassa terveysperusteisia raja-arvoja.</p> <p>Bentso(a)pyreenille on yleinen työpaikkoja koskeva tavoitetaso <0,01 µg/m³. Erityistä sisäilman ohjearvoa ei ole.</p> <p>PAH-yhdisteistä ainoastaan naftaleenille on esitetty sisäilman ohjearvoja. Sekä WHO että Saksan ympäristöviranomaiset (UBA) ovat asettaneet raja-arvoksi 10 µg/m³. Suomessa asuntojen ja muiden oleskelutilojen naftaleenipitoisuudelle on annettu toimenpiderajaksi myös 10 µg/m³. Työterveyslaitoksen asettama tavoitetaso sisäilman naftaleenipitoisuudelle on < 2 µg/m³ (hajua ei saa esiintyä).</p> <p>Koska tuoksut ja hajut syntyvät yleensä useiden yhdisteiden yhteisvaikutuksesta, voi vanhojen kivihiilipikeä ja -tervoja sisältävien eristeiden aiheuttamia hajuhaittoja esiintyä silloinkin, kun naftaleenin pitoisuus sisäilmassa on alle 1 µg/m³. Naftaleenille turvalliseksi katsottujen terveysperusteisten ohjearvojen saavuttamisen ohella on syytä pyrkiä siihen, että sisäilmakriteereillä luokiteltava työtila on hajuton.</p>	<p>PAH-yhdisteiden tavoitetasoperustelumuistio, Työterveyslaitos 2016.</p> <p>WHO (2010) WHO guidelines for indoor air quality: selected pollutants. World Health Organization, Copenhagen.</p> <p>Umweltbundesamt (2013), Richtwerte für Naphthalin und Naphthalin-ähnliche Verbindungen in der Innenraumluft. Bundesgesundheitsbl 56:1448-1459.</p> <p>Asumisterveysasetus 545/2015.</p> <p>Työterveyslaitoksen sisäinen aineisto.</p>
<p>Materiaalinäytteet</p>	<p>Materiaalinäytteen PAH-analyysinanalyysillä todetaan tai poissuljetaan PAH-yhdisteitä sisältäviä materiaaleja purkutyön ja jätteen käsittelyn näkökulmasta tai todennetaan sisäilmassa esiintyneiden hajujen lähteitä. Kokonaispitoisuuden ylittäessä 200 mg/kg materiaali-jäte toimitetaan yleensä ongelmajätelaitokselle.</p>	<p>RT 82-0381</p>

Kuidut ja hiukkaset		
Altiste (lähdejulkaisussa esitetty mittaus- ja analysointimenetelmä)	Viitearvo	Lähde
Asbestikuidut	Esiintymistä pinnoilla pidetään toimenpiderajan ylittymisenä. 0,01 kuitua/cm³ ei saa ylittyä. Työterveyslaitos suosittelee pitoisuudeksi < 0,01 kuitua/cm³ .	Asumisterveysasetus 545/2015. Valtioneuvoston asetus asbestityön turvallisuudesta 798/2015.
Teolliset mineraalikuidut (laskeutuneen pölyn keräys teippeihin (BM Dustfilters, BM Environmental Engineering, Hollanti) + valomikroskopointi)	<u>Säännöllisesti siivottu pinta (2 viikon kertymä):</u> 0,2 kuitua/cm² - kuidut eivät todennäköisesti aiheuta ongelmia, jos pitoisuudet säännöllisesti siivotuilla pinnoilla ovat korkeintaan 0,2 kuitua/cm ² - jos viitearvo ylittyy, tulee selvittää kuitulähteet ja ryhtyä toimenpiteisiin kuitukertymän pienentämiseksi <u>Tuloilmakanavan pinnalla:</u> keskimäärin 10-30 kuitua/cm² <u>Tuloilma:</u> < 1 kuitu (pituus>20 µm)/m³	Schneider T. Chapter 39. Synthetic vitreous fibres. In: Indoor Air Quality Handbook. Eds: Spengler JD, Samet JM, McCarthy JF. McGraw-Hill, New York, 2000. Lappalainen ym 2003. Mineraalikuidut sisäilmahaittana. Sisäilmastoseminaari 2003, s. 299-302. Kovanen K ym. (2006). Ilmanvaihtolaitteiden hiukkaspäästöt. Altistuminen, mittaaminen ja tuotetestaus (Particle emissions from HVAC-components. Exposure, measurement and product testing). VTT tiedotteita - Research notes 2360, VTT, Espoo. 57p. + app. 56p. Korhonen et al 2008. Particle concentration and MMMF levels in hospitals. Indoor Air' congress 2008. 17-22.8.2008. Köpenhagen. Denmark - paper ID:713. Salonen ym. 2009. Man-made vitreous fibres and irritation symptoms in office buildings in the Helsinki area. J Occup Environ Hyg 2009;6:624-631.
Hengitettävät hiukkaset (PM₁₀) ja pienhiukkaset (PM_{2,5})	PM ₁₀ -hiukkaspitoisuus sisäilmassa saa olla 24 tunnin mittauksen aikana enintään 50 µg/m³ ja PM _{2,5} -hiukkaspitoisuus enintään 25 µg/m³ . Sisäympäristön laadun tavoitearvot PM _{2,5} S1 S2 S3 < 10 µg/m³ < 10 µg/m³ < 25 µg/m³	Asumisterveysasetus 545/2015. Sisäilmastoluokitus 2018.

Elinkykyiset mikrobit		
Altiste (lähdejulkaisussa esitetty mittaus- ja analysointimenetelmä)	Viitearvo	Lähde
<p>Mikrobit</p> <p>Ilmanäytteet, talviaikana (tarvittaessa ulkoilmanäyte ja vertailu siihen)</p> <p>(keräys- ja analysointi Asumisterveysasetuksen 545/2015 soveltamisohjeen, Ohje 8/2016, osa IV mukaan)</p>	<p><u>Sieni-itiöpitoisuus¹</u> > 50 pmy/m³ Kohonnut sieni-itiöpitoisuus, viittaa sisäilman epätavanomaiseen mikrobilähteeseen, mikrobikasvuston esiintyminen rakenteissa todennäköistä. Lajisto huomioitava tulkinnassa.</p> <p><u>Bakteeripitoisuus¹</u> > 600 pmy/m³ Kohonnut bakteeripitoisuus, viittaa riittämättömään ilmanvaihtoon tai sisäilman epätavanomaiseen mikrobilähteeseen.</p> <p><u>Aktinomykeettipitoisuus¹</u> > 5 pmy/m³ Kohonnut pitoisuus, viittaa sisäilman epätavanomaiseen mikrobilähteeseen.</p>	<p>Salonen ym. (2007). Fungi and bacteria in mould-damaged and non-damaged office environments in a subarctic climate. Atmos Environ 41 (2007) 6797-6807.</p> <p>Salonen ym. Homeet ja bakteerit homevaurioituneissa ja ei-vaurioituneissa toimistotyö-ympäristöissä pääkaupunki-seudulla. Sisäilmastoseminaari 2008.</p>
<p>Mikrobit</p> <p>Materiaalinäyte laimennossarjaviljely</p> <p>(keräys- ja analysointi Asumisterveysasetuksen 545/2015 soveltamisohjeen, Ohje 8/2016, osa IV ja Laboratorio-oppaan mukaan)</p>	<p><u>Sieni-itiöpitoisuus:</u> 10 000 pmy/g Rakennusmateriaalissa voidaan katsoa esiintyvän sienikasvustoa, kun näytteen sieni-itiöpitoisuus on vähintään 10 000 pmy/g. Jos näytteen sieni-itiöpitoisuus on pienempi kuin 10 000 pmy/g, yksinomaan sieni-itiöpitoisuuden perusteella ei voida tehdä johtopäätöstä materiaalin kasvustosta, vaan myös lajistoa on tarkasteltava. Yksittäisten kosteusvauriomikrobien esiintyminen on normaalia.</p> <p><u>Bakteeripitoisuus:</u> 100 000 pmy/g Näytteen bakteeripitoisuus vähintään 100 000 pmy/g viittaa bakteerikasvuun materiaalissa.</p> <p><u>Aktinomykeettipitoisuus:</u> 3 000 pmy/g Jos aktinomykeettipitoisuus on vähintään 3 000 pmy/g, se viittaa aktinomykeettikasvustoon.</p>	<p>Asumisterveysasetuksen 545/2015 soveltamisohje, Ohje 8/2016, osa IV.</p> <p>Laboratorio-opas. Mikrobiologisten asumisterveystutkimuksien näytteenotto ja analyysimenetelmät 2018.</p>

¹100% sisäilman mikrobipitoisuuksista on alle ko. pitoisuustason kosteusvaurioitumattomissa toimistorakennuksissa (aineisto Etelä-Suomesta rakennuksista, joissa on koneellinen ilmanvaihto).

Elinkykyiset mikrobit		
Altiste (lähdejulkaisussa esitetty mittaus- ja analysointimenetelmä)	Viitearvo	Lähde
Mikrobit Materiaalinäyte suoraviljely (keräys- ja analysointi Asumisterveysasetuksen 545/2015 soveltamisohjeen, Ohje 8/2016, osa IV ja Laboratorio-oppaan mukaan)	Sienien tai aktinomykeettien pesäkemäärä: +++ tai ++++ Rakennusmateriaalissa voidaan katsoa esiintyvän mikrobikasvua, mikäli sieni- tai aktinomykeettipesäkkeitä esiintyy runsaasti (+++) tai erittäin runsaasti (++++) . Jos mikrobeja on kohtalaisesti (++) tai niukasti (+), tuloksen tulkinnassa on tarkasteltava myös lajistoa. Yksittäisten kosteusvauriomikrobien esiintyminen on normaalia.	Asumisterveysasetuksen 545/2015 soveltamisohje, Ohje 8/2016, osa IV. Laboratorio-opas. Mikrobiologisten asumisterveystutkimuksien näytteenotto ja analyysimenetelmät 2018. Reiman ym. 1999. Laimennossarja- ja suoraviljelymenetelmien käyttö rakennusmateriaalinäytteiden mikrobipitoisuuksien ja mikrobiston määrittämiseksi. Sisäilmastoseminaari 1999.

Mikrobilajiston tulkinnassa noudatetaan Asumisterveysasetuksen 545/2015 soveltamisohjetta Ohje 8/2016, osa IV, Laboratorio-opasta sekä tulkintaa, joka on kuvattu artikkelissa "Rakennusten kosteusvaurioita kuvastava mikrobisto. (Työterveyslaitos. Ympäristö ja Terveys -lehti, 8:2005, 36: 56 - 59 Reiman M, Kujanpää L, Junntila S, Lappalainen S, Lindroos O, Pasanen A-L, Rajala R, Rautiala S, Reijula K ja Tuomi T.)

Ilmanvaihto ja lämpöolot

Suosituksia, ohjeita ja vaatimuksia ilmanvaihdosta ja lämpöoloista löytyy mm. seuraavista julkaisuista: Asumisterveysasetus 545/2015, Ympäristöministeriön asetus 1009/2017 ja Sisäilmastoluokitus 2018.